

time praesens constituatur, tamen, cum haec respondeat virtuti activae non vero objectis existentibus, aequae ac ipsa virtus a parte sui est infinita.

52 Porro ex adstructa Dei immensitate quae latius patet quam actualis rebus omnibus praesentia, minime inferas, Deum debere existere etiam in spatiis imaginariis: nam Deus non eget spatio, sed in seipso existit: spatium praetera istud est nihilum. Neque dicas: substantiam divinam maculari, ex quo rebus etiam foedissimis praesens fiat: non enim modo corporeo ipsis miscetur, earum mutationibus, aut contactu laeditur, sed modo prorsus mirabili omnia in se continet, omnibus immediate adstat, quin ab ipsis tangatur.

Demum immensitatem divinam non excludunt expressiones istae: *Deus residet in coelo, templo, animabus justorum*: prior enim indicat peculiarem modum, quo Deus in coelo se manifestat sanctis, etc. altera vero modum denotat, quo in templis orationes fidelium audit: tertia significat, quomodo per gratiam specialem et amorem corda justorum replet, quae omnia praesentiam substantialem Dei ab aliis locis non arcent. Insuper legitime quandoque Deus dicitur *nullibi* esse, id est, ad instar corporis, circumscriptive vel etiam definitive in loco; cum particulae *alicubi, nullibi*, etc. localem circumscriptionem indicare videantur, quam a divina immensitate excludendam esse rursus docet S. Agustinus (1) *Tantum non conemur Deum perducere ad locum, non conemur Deum includere in loco, non conemur Deum per spatia locorum quasi aliqua mole diffundere, non audeamus hoc, non cogitemus. Maneat substantia divina in sua et propria dignitate.* Hinc non nisi per absurdum posset quis inferre, Deum non esse, ex eo quod nullibi sit; cum *nullibi* excludat tantum praesentiam et existentiam localem, minime vero omnimodam praesentiam et existentiam.

ARTICULUS IV.

DE RATIONE ET VOLUNTATE DIVINA.

53. Non hic existentiam rationis, sive intelligentiae et voluntatis divinae, aut utriusque infinitam praestantiam pro-

(1) *Sermone 277. cap. 14.*

bandam assumimus; satis enim ex alias dictis (1) colligitur: sed, ut ita dicam, objectivam intelligentiae sive scientiae divinae (in Deo enim cognoscere, scire, intelligere, etc. indicant simplicissimum et unicum actum) perfectionem investigabimus; utrum nempe ad omnia prorsus cognoscibilia se porrigat: voluntatis vero divinae nobilissimam praerogativam, scilicet libertatem, vindicabimus. Jam vero contra eos nobis dimicandum est, qui praevisionem actionum liberarum ausi sunt Deo denegare; nec non adversus illos, qui ex eo quod non intelligerent, quomodo libertas cum absoluta immutabilitate componatur, Dei libertatem in dubium vocarunt, aut absona ratione explicarunt.

PROPOSITIO I.

Scientia Dei perfectissima se prorrigit ad omnia possibilia, praeterita, praesentia et futura, sive absolute, et necessario, sive contingenter et conditionate futura.

54. Ut clara fiant, quae hac de re dicenda sunt, observanda est varia scientiae divinae divisio. 1.º enim dispescitur in scientiam *simplicis intelligentiae* et *visionis*: illa ita denominatur, quia respicit sola possibilia, prout sunt mere intelligibilia; haec vero, quia refertur ad omnia existentia, sive praeterita, sive futura, sive praesentia: cumque in aeternitate Dei differentia praeteriti et futuri non adsit, Deus ea omnia intuetur seu *videt* tamquam actu praesentia. Dividitur 2.º in *necessariam*, et *liberam*: dicitur *necessaria*, quatenus e. g. possibilia et seipsum, absolute loquendo, non poterat Deus non cognoscere; *libera* autem, non quasi intellectus esset potentia libera, sed quia porrigit se ad praeterita, praesentia et futura, quae poterant non esse, ac proinde non cognosci, si liberum decretum divinae voluntatis de eorum existentia non extitisset. Hinc patet, scientiam necessariam includere in se scientiam simplicis intelligentiae, et partem scientiae visionis; liberam vero complecti partem dumtaxat scientiae visionis: nisi velis ad scientiam visionis revocare tantum ea, quae habent

(1) Art. praeced. prop. 1. et art. 4. prop. 2. nec non cap. 1. art. 2.

esse distinctum extra videntem (1). Atque haec postrema animadversio sufficienter ostendit, quare scientia simplicis

(1) Qui scientiam visionis juxta vocis etymologiam, et per similitudinem ad scientiam sive potius cognitionem nostram empiricam, considerant, quatenus nempe ea tantum nos videre dicimur, quae nobis sunt extrinseca et sub sensus, oculos e. g. cadunt, revocant dumtaxat ad eam omnia contingentia, sive praeterita, sive praesentia, sive actu futura: haec enim tantum habent eorum esse ac existentiam extra Deum. Quod si ab hac istius scientiae acceptione abstrahas, nullum videtur inconveniens quin etiam rectissime dici possit, Deum se ipsum videre, utique intellectuali ratione, tanquam quid actu et objective existens, et non tantum intelligere, sicut intelligit, e. g. possibilitia. Quia porro scientia visionis primo dumtaxat sensu accepta, sive spectetur in *signo priori* seu antecederet ad liberae divinae voluntatis decretum de creatione rerum, sive in *signo posteriori* seu consequenter ad illud decretum, relationem quamdam dicit ad objecta contingentia, et quidem in primo casu instar cujusdam *rationis*, in altero instar *ideae* archetypae ipsarum rerum: hinc et entia contingentia ab hac scientia in eorum esse dependere dicuntur, seu ideo talia esse, quia illi scientiae conformantur, et scientia ipsa vocatur *practica*, atque etiam *causa* rerum, adjecto scilicet liberae divinae voluntatis decreto posito vel ponendo circa rerum contingentium existentiam.

Advertendum est autem, expressiones illas, *signum prius* et *posterius* non esse arbitrarias et sensu vacuas, sed habere fundamentum in ipsis rebus, et sumi ad significandam illam differentiam duorum, quorum unum, licet non sit *prius* altero *natura*, id est, non habeat naturam completam ante aliud neque *prius tempore* id est, non existat, sive non praecedat in existentia aliud, tamen juxta exigentiam ordinis naturalis debet et potest concipi, prius alio, quod est hoc ipso posterius; sic actus divini intellectus et voluntatis, qui certe non habent prioritatem naturae aut temporis, non aliter distingui possunt et debent, nisi prioritatem *signi*. Atque hanc animadversionem intelligas velim de caeteris expressionibus sive terminis a nobis adhibitis et adhibendis; eorum enim verum sensum ubique determinamus. Quamvis autem horum terminorum usum imminuere pro viribus conati simus, prorsus tamen a philosophia eliminare, sicut quibusdam cordi esset, nec potuimus nec debuimus, quin et solido sacrae theologiae studio, ad quod praecipue mentes discipulorum parare debemus, gravissimum detrimentum, ne dicam perniciem, adferamus; atque ob eorum defectum pluribus circumlocutionibus, quae et sensum plerumque reddunt ambiguum et confusum et orationem nimis diffu-

intelligentiae dicatur etiam *speculativa*, scientia vero visionis *practica*, habensque voluntatem adnexam.

55. Ex dictis per se patet objectum divinae scientiae necessariae. Scientiae autem liberae objectum, sunt causae creatae necessariae earumque effectus, nec non causae creatae liberae earumque determinationes. Causae necessariae, utpote ad unum determinatae, non poterant facta hypothese earum existentiae, aliter operari; ideoque Deus earum effectus, ut absolute sive necessario futuros, antequam etiam existerent, dicitur cognovisse: causae vero liberae cum pro arbitrio suo se determinent, earum determinationes futurae non poterant cognosci nisi ut simpliciter contingenter futurae, id est, nisi facta hypothese quod hanc prae caeteris possibilibus determinationem elegerint, et quidem in singulis actibus singularibus, quia revera in singulis casibus possunt se aliter determinare.

Certum autem est causas istas liberas, vel alias si extitissent, si in his aut in illis circumstantiis ponerentur, hac potius quam illa ratione, aut vice-versa libere se fore determinaturas. Cognitio harum determinationum nequit revocari ad scientiam visionis, quia numquam futurae sunt, neque ad scientiam simplicis intelligentiae, quia non sunt quid mere possibile. Hinc admittenda est tertia species scientiae, quae dicitur scientia *media* seu *conditionatorum*, eorum nimirum quae non sunt actu futura, sed quae futura essent, si aliqua conditio posita fuisset (1). Hujus scientiae in Deo existen-

sam, uti cogermur. Quidam haud sine ratione arbitrantur, propter eliminatum ac derisum ab impiis et haeterodoxis hominibus omnem scientificorum terminorum usum, adeo facile hac nostra aetate plurima opinionum ac errorum monstra in lucem prodire ac serpere, plurimosque statim sectatores habere.

(1) Scientia haec *media* ita vocatur, quia revera participat aliquid de aliis duabus, scilicet, de scientia simplicis intelligentiae, quatenus fertur ad objecta abstractione facta ab eo utrum sint unquam extitura: etenim antecederet ad liberum divinae voluntatis decretum nihil est actu extiturum, idemque fere censetur ac mere possibile: de scientia autem visionis participat, quatenus objecta scientiae *mediae*, licet numquam sint extitura, non habent nihilominus eorum esse determinatum, nisi relative sive in comparatione ad aliquam conditionem Deo extrinsecam, si haec unquam poneretur sive existere, quod utique aliquatenus pertinet ad scientiam visionis et a mera possibilitate unice a terminorum convenientia dependente, quaeque est

tiam, ejusque usum inferius vindicabimus: nunc propositio statuta probari debet.

56. Cognitio sive scientia cujuscumque objecti cognoscibilis formaliter spectata, est perfectio simplicissima quae ab ente summe perfecto abesse non potest. Deinde possibilia, cum in suo *esse* intelligibili ex una parte involvant realitatis infinitatem, immutabilitatem, necessitatem, etc. habent unde cognoscantur; ex altera vero parte, cum non sint entitates quaedam absolutae (1) extra intellectum divinum, impossibile est ut Deus et quidem solus Deus, sicut apprehendit suum *esse* ac intellectum et virtutem; quae tantum patet quantum possibilia, ita etiam ipsa possibilia adaequate non intelligat. Porro se ipsum Deus comprehensive intuetur; nam intelligentia divina infinita adaequat ejus cognoscibilitatem pariter infinitam, nihil igitur eum latere potest sui ipsius; ergo se ipsum intuitive comprehendit, cum comprehensiva cognitio, ut ait S. Augustinus (2) tunc est, quando *nihil latet rei cognitae cognoscentem*. Praeterita, praesentia, et futura quae ad causas necessarias earumque eventus pertinent, etiam ab intelligentiis finitis licet finita ratione, cognoscuntur; ergo a fortiori negari nequit eorum actualis cognitio intelligentiae infinitae. Insuper, hujusmodi res fuerunt, sunt et erunt ex virtute causarum ab ipso auctore Deo ad unum praedeterminatae; qui itaque vires hujusmodi causis secundis communicavit nequit non cognoscere omnia, quae ex ipsis necessario profluunt.

Atque de hoc fere nulla est controversia, nisi forte vellet quis arguere immutabilitatem scientiae divinae, ex eo quod effectus isti naturales, licet necessario futuri, successive mu-

objectum scientiae simplicis intelligentiae, minime comprehenditur. Unde, quia haec omnia quae diximus, non ex arbitrario cogitandi modo sed ex ipsa intelligibilium natura derivantur, patet, non esse inane et sensu vacuum nomen scientiae *mediae*; eam vero actu in Deo dari, nedum rationibus nostris inferius expositis sufficienter, probatur, verum ex sacris quoque literis validissime confirmari potest. Sic Christus Dominus, dum (Matth. XI. 21.) ait: *Vae tibi Corozaim vaee tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factae essent virtutes, quae factae sunt, in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent; asserit se certo cognovisse (secus falsa et illusoria fuisset comparatio), quid Tyrii et Sidoni egissent sub conditione quae tamen nunquam ad actum reducenda erat.*

(1) *Ontol. Art. 2. nn. 15. 16. 17. et seqq.*

(2) *Epist. 112. ad Paulin.*

tentur. Verum respondetur juxta modum (1) jam indicatum. Praeterea advertendum est, quod Deus causas istas et effectus non tantum in omnipotentia sua intueatur, sed etiam prout sunt *formaliter* in se ipsis: nam et sic spectatae sunt aliquid intelligibile seu cognoscibile. Nihilominus immediatum objectum cognitionis divinae est *esse* illarum, prout virtualiter vel eminenti ratione praecontinetur in virtute vel in conceptibus archetypis sapientiae divinae, quae utique est immutabilis, eademque ratione in Deo haberetur, quamvis res non existerent. Unde merito S. Thomas (2), loquens de quocumque ente ac proinde sive de possibili sive de existente, inquit: *Unumquodque enim ens in tantum habet de veritate suae naturae in quantum imitatur Dei scientiam*. Et sane, cum in omnibus cognitionibus, quando illud quod cognoscitur non habet fundamentum in cognoscente (quia tunc ipsum cognitionis objectum praebet, ut vocant, speciem intellectui cognoscenti), cognoscens per talem cognitionem perficiatur; idque nefas sit de Deo cogitare, dicamus necesse est, Deum ante se nullam praesupponere cognoscibilitatem rerum, a qua ejus intellectus determinetur tamquam ab *exemplari* quodam: quapropter, dum dicimus, Deum cognoscere *aliquid* sicut est in se ipso, supponendum est semper objectum immediatum cognitionis divinae, seu potius illud quod constituit ut talis cognitio sit in illo essentialis et ratione sui indeficiens, non pendere ab aliqua *entitate* illi *extrinseca*.

57. Probandum superest Deum praevidere, seu potius videre, futura contingentia sive libera. 1°. In homine perfectio est, saltem conjecturaliter cognoscere futura libera; ergo certa eorum cognitio est perfectio simplicissima Deo non deneganda. 2°. Si Deus libera futura non cognosceret, nisi postquam facta fuerint, in dies perficeretur; haberet potentiam distinctam ab actu; non posset aliquem actum liberum infallibiliter obtinere; effectus qui sequuntur ex actionibus liberis, non forent ab aeterno ad fines suos subordinati; quae omnia pugnant cum attributis divinis. 3°. Futura libera sunt ab aeterno cognoscibilia; habent enim suum *esse logicum* determinatum, cum inter velle, non velle, aut nolle non detur medium, ergo ab infinito intellectu cognoscuntur.

58. Disputant auctores, in quo medio futura libera Deus

(1) Superius in hoc capit. art. 2. prop. 1. n. 38.

(2) Part. 1. quaest. 14. art. 22. ad 3.

praevideat (1), ut nimirum intelligi queat, quomodo et scientia Dei infallibilis permaneat, et libertas humana integra. Quidam putant, Deum ea videre in decretis suae divinae voluntatis. Sed quaritur ab ipsis, utrum decreta illa necessario nectantur cum actu futuro libero, aut non? Si primum, tollitur libertas; si alterum, praescientia Dei non est infallibilis. Alii solide probant admittendam esse scientiam *mediam*. Nam ea quoque quae sub conditione aliqua fuissent, habent suum esse *futuribile* pro statu logico determinatum, ac proinde sunt revera cognoscibilia: ad haec, eorum cognitio nullam ratiocinationem requirit ex parte Dei, sed simplicem intuitum relationis, quae intercederet inter conditionem aliquam si poneretur, et conditionatum. Deus itaque ante omne liberum decretum suae voluntatis, sive in *signo priori* ad illud, videbat scientia media quid in his vel illis circumstantiis posita creatura libera egisset. Cum vero, posito decreto suae voluntatis de existentia hujus liberae creaturae, cognoscat tales circumstantias et ipsam creaturam fore extituram, videt deinde in *signo posteriori* (2), scientia visionis, non solum *futuribilitatem*, sed *futuritionem* actionis liberae, salva prorsus et humana libertate, et infallibilitate scientiae suae (3).

(1) De aliis enim constat ex numero penultimo.

(2) Aequae tamen utrumque ab aeterno, cum haec prioritas differat a *prioritate naturae* et *temporis*. Vide notam parum antea adjectam n. 54.

(3) Duo hic declaranda videtur: 1°. Dum asserimus Deum vi simplicis intuitus cognoscere relationem inter conditionem aliquam et conditionatum, id refertur ad praecavendam difficultatem, quae ex eo desumeretur, quasi scientia media foret Deo indigna, utpote supponens quamdam ratiocinationem seu deductionem unius veritatis ex aliis: hoc namque locum dumtaxat habet in nobis, quorum intelligentia seu immediatus intuitus est limitatus, quique componendo, ut ajunt, et dividendo ideas earumque proprietates seu notas, cognitiones nobis ut plurimum comparamus. 2°. Quando dicimus Deum infallibiliter videre quid creatura libera in his aut in illis circumstantiis posita esset actura, non est intelligendum ita, quasi circumstantiae illae necessario determinarent *futuribilitatem* actus liberi: ultima enim et formalis ratio sufficiens hujus determinationis est tantum liber voluntatis consensus; qui cum pro singulis casibus ac circumstantiis aequae cum *non velle*, vel *notte*, consistere valeat, et indefinite variari possit, reliquit hac in re objectum scientiae, seu determinabilitatem actus futuram adhuc variabilem. Unde itaque, quaeres profecto, Deus cognoscit

59. Ex his vero 1°. colligitur modus, de quo postea in Psychologia (1) apposite loquemur, componendi infallibilitatem scientiae seu praescientiae divinae cum mutabilitate humanae libertatis. Si enim recte distinguantur necessitas absoluta ab hypothetica, potentia antecedens a consequente, simulque advertatur quod aliud sit, aliquid *certo* et *infallibiliter* esse futurum, aliud, *absoluta necessitate* esse futurum, jam et illud quod Deus futurum praevideat, infallibiliter eveniet, quia praevisionis Dei respicit humanam voluntatem tamquam actu *pro statu logico* sese determinantem vel determinatam, neque haec pollet *potentia consequente*, seu potentia, dum actu se determinat ad aliquid, simul se ad illud non determinandi, ac proinde fallendi divinam praevisionem: et vero libertas humanae voluntatis minime laeditur, cum haec *potentia antecedente*, seu antequam sese ad aliquid *pro statu physico* determinet, possit semper pro lubitu quamcumque determinationem seu electionem sequi. Unde velut indubitatum est et haberi debet, non ideo humanam voluntatem se ad aliquid actu determinare, quia Deus hoc infallibiliter praecognovit, sed ideo Deum hoc infallibiliter praecognoscere, quia verum erat pro statu logico, voluntatem humanam ita potius quam aliter se fore pro statu physico libere determinaturam.

Quia vero et ea quae necessario, et quae libere eveniunt aut evenient, Deus aequae infallibiliter praecognoscit, discrimen in eo versatur, quod haec non praevideantur sicut illa, scilicet, ut absoluta necessitate futura, sed tantum necessitate hypothetica, dependente a conditione libere ponenda ex parte voluntatis humanae. Hinc autem patet, quomodo infallibilitas praescientiae divinae consistat etiam cum necessitate dumtaxat *ex parte termini* hypothetica, quae certe exercitium libertatis humanae, utpote ipsum supponens et ab ipso de-

hanc futuram *determinabilitatem* ut invariabilem et definitam? Duplex tantum ad hoc quaesitum dari potest responsio; scilicet, quia Deus et videt distincte omnes possibles determinationes, quas voluntas creata libere sequi potest, et totam efficaciam virtutis voluntatis liberae adaequate comprehendit, ac, ut ita dicam, cognoscendo exhaurit; idque illi absque absurditate denegari nequit: porro inter omnes possibles determinationes totius efficaciae liberae voluntatis distincte cognitae, haud dubium continentur; et quidem distincte, etiam eae, quae sunt vel forent unquam ad actum exiturae sive extiturae.

(1) Art. ult, cap. 3.